

ความคิดบางประการทางการศึกษา

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี

อธิบดีกรมการฝึกหัดครู

THE LIBRARY
COLLEGE OF EDUCATION
BANGKOK, THAILAND

พิมพ์เผยแพร่ในโอกาสครบรอบ ๑๗ ปี ของกรมการฝึกหัดครู

๒๙ กันยายน ๒๕๑๔

คำนำ

ในโอกาสวันคล้ายวันสถาปนากรมการฝึกหัดครู ซึ่งตรงกับวันที่ ๒๙ กันยายน ของแต่ละปี กรมได้จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ข้าราชการ นักเรียน นิสิต นักศึกษา ที่สังกัดกรม และบุคคลที่เกี่ยวข้อง เป็นประจำทุกปี เป็นเวลา ๑๖ ปีมาแล้ว และในโอกาสเดียวกันนั้น ก็ได้จัดพิมพ์หนังสือเกี่ยวกับความรู้ใหม่ ๆ และความก้าวหน้าของกรมออกเผยแพร่เสมอมา สำหรับปี ๒๕๑๔ ซึ่งเป็นปีที่ ๑๗ นี้ ก็ได้จัดให้มีการบำเพ็ญกุศลอีก และได้รวบรวมพิมพ์บทความเกี่ยวกับวิชาการศึกษา บางส่วน ของศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี อธิบดีกรมการฝึกหัดครู เพื่อเผยแพร่ ด้วยให้ชื่อว่า "ความคิดบางประการทางการศึกษา" บทความแต่ละอย่างที่ได้อบรม มาพิมพ์นี้ เคยได้รับการพิมพ์เผยแพร่มาแล้วทั้งสิ้น บางอย่างได้รับการพิมพ์มาแล้วถึง สองครั้ง แต่การพิมพ์ครั้งก่อนๆ ส่วนใหญ่เป็นการพิมพ์แยกกันเป็นอย่าง ๆ และพิมพ์ใน จำนวนจำกัด ไม่พอกับความต้องการของผู้อ่าน การพิมพ์ครั้งนี้จึงเท่ากับเป็นการ รวบรวมข้อเขียนเหล่านี้ให้อยู่ในเล่มเดียวกันและเพื่อให้มีจำนวนเพียงพอกับจำนวนผู้ สนใจ ซึ่งหวังว่าจะบังเกิดประโยชน์ทางวิชาการ แก่วงการศึกษา ตามเจตนาดังเดิม ของผู้เขียน

สำนักงานเลขาธิการกรมการฝึกหัดครู

๒๙ กันยายน ๒๕๑๔

สารบัญ

	หน้า
วิชาการศึกษาคืออะไร	๑
ความหมายของคำว่า "การศึกษา"	๗
ความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย"	๑๑
ทฤษฎีการวางแผนที่ครุควรทราบ	๑๗
ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาของไทย	๒๙

วิชาการศึกษาคืออะไร

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี

อธิบดีกรมการฝึกหัดครู

พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ธันวาคม ๒๕๑๑ ที่โรงพิมพ์คุรุสภาพรหมสาร
นายกำธร สติรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

วิชาการศึกษาคืออะไร

ตอนท่หนง

ผู้ที่จะทำหน้าที่ หรือมีอาชีพในการให้การศึกษาแก่ผู้อื่น จำเป็นจะต้องรู้ วิชาการศึกษา ความจริงข้อนี้เป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไป คำว่า "วิชาการศึกษา" นั้น ในภาษาอังกฤษ ตรงกับคำว่า "The Discipline of Education" คำว่า "discipline" ในที่นี้แปลว่า "วิชา"

ในปัจจุบันนี้ วิชาการศึกษาได้ก้าวหน้าไปอย่างมาก และประกอบขึ้นด้วยแขนง วิชาต่างๆ หลายอย่าง เช่น ปรัชญาการศึกษา จิตวิทยาการศึกษา จิตวิทยาแห่งการเรียนรู้ วิธีสอนอันเป็นแม่บท วิธีสอนเฉพาะของวิชาต่าง ๆ การแนะแนวการวัดผลและการ ทดสอบการศึกษา การวิจัยการศึกษา การวางแผนการศึกษา การนิเทศการศึกษา การ บริหารการศึกษา การประถมศึกษา การมัธยมศึกษา การอาชีวศึกษา การอุดมศึกษา ฯลฯ เป็นต้น นอกจากนั้นแล้วแขนงวิชาเหล่านี้ก็ยังแบ่งออกไปเป็นรายวิชาต่างๆ อีกมากมาย ด้วยเหตุนี้เองในการที่จะทำความเข้าใจคำว่า "วิชาการศึกษา" นั้น สิ่งแรกที่พึงกระทำที่ เห็นจะได้แก่การจัดแขนงวิชาต่าง ๆ เหล่านี้ให้เข้าเป็นหมวดหมู่ที่เหมาะสมจนเกิดเป็น รูปร่าง(Pattern) ขึ้นมา ซึ่งจะทำให้ความหมายของคำว่า "วิชาการศึกษา" นี้แจ่มชัดยิ่งขึ้น สมัยนี้มักจะนิยมแบ่งวิชาการศึกษาออกเป็นสามหมวดหรือสามส่วนใหญ่ ๆ คือ

๑. ส่วนที่เรียกว่า The Descriptive Science of Education หรือวิทยา- ศาสตร์การศึกษา
๒. ส่วนที่เรียกว่า The Normative Theory of Education หรือศิลปการ ศึกษา หรือทฤษฎีการศึกษา

๓. ส่วนที่เรียกว่า The Analysis of Education หรือการศึกษาวิเคราะห์
 ทั่วไปข้างหน้า เมื่อความนิยมเปลี่ยนแปลงไป การแบ่งหมวดหมู่ของวิชาการ
 ศึกษา ก็คงเปลี่ยนไปอีก สุดแต่ว่าวิชาการศึกษาจะพัฒนาไปอย่างไร สำหรับราย
 ละเอียดของส่วนใหญ่ ๆ ทั้งสามของวิชาการศึกษาที่กล่าวมาแล้วนั้น มีดังนี้

๑. The Descriptive Science of Education เป็นส่วนของวิชาการศึกษาที่
 พยายามเสาะแสวงหาความรู้และความจริงใน การให้การศึกษาแก่ผู้เรียน โดยใช้วิธี
 การที่หนักไปในทางการทดลองแบบวิทยาศาสตร์ ดังนั้นความรู้ต่าง ๆ ในด้านจิตวิทยา,
 สังคมวิทยา, มนุษย์เรี้นรู้เข้าไปใ้ได้อย่างไร, ความจริงและทฤษฎีทางประวัติศาสตร์
 การทดสอบชนิดต่าง ๆ (เช่นทดสอบทัศนคติ ทดสอบความถนัดทางธรรมชาติ ทด-
 สอบทักษะ ทดสอบผลสัมฤทธิ์ในการเรียน) และอื่น ๆ เหล่านี้ย่อมเป็นส่วนหนึ่ง
 หรือเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดที่สุดกับ Science of Education ทั้งสิ้น

๒. The Normative Theory of Education เป็นส่วนของวิชาการศึกษา ที่
 พยายามเสาะแสวงเกี่ยวกับการให้การศึกษาแก่ผู้เรียน โดยใช้วิธีการหนักไปในทาง
 การคิดค้นและการกำหนดทฤษฎีต่าง ๆ เช่น พยายามกำหนดว่า การศึกษาคืออะไร
 การศึกษาควรจะมีคามมุ่งหมายอย่างไร การศึกษาควรจะใช้วิธีการ และวิธีสอน
 อย่างไร ลักษณะของหลักสูตรควรจะเป็นอย่างไร และควรจะบริหารการศึกษาอย่างไร
 เป็นต้น อนึ่งการที่จะกำหนดสิ่งที่กล่าวมาแล้วนั้นได้ก็ย่อมจะต้องอาศัยความรู้ในทาง
 ประวัติศาสตร์ จิตวิทยา วิทยาศาสตร์ จริยศาสตร์ ปรัชญา และรวมทั้งความรู้ที่ได้
 จาก Science of Education ที่กล่าวแล้วนั้นด้วย

๓. The Educational Analysis เป็นส่วนของวิชาการศึกษา ที่พยายามเสาะ
 แสวงเกี่ยวกับการให้การศึกษาแก่ผู้เรียนโดยใช้วิธีวิเคราะห์และตรวจสอบเป็นส่วนใหญ่
 โดยมากเป็นการวิเคราะห์ดู ทฤษฎี หลักการ วิธีการและข้อคิดทางการศึกษา
 ทั้งปวงที่มีอยู่แล้วเพื่อจะได้แจ่มชัด และถูกต้องอยู่เสมอ ทั้งจะเห็นได้ว่าการที่
 นักปราชญ์ John Dewey ได้พยายามวิเคราะห์ดูว่า "ธรรมชาติของการศึกษา" คือ
 อย่งไร, ที่เรียกว่า "ประสบการณ์" นั้นคืออย่างไร, ที่เรียกว่า "ความคิด" นั้นคือ

อย่างไร, ที่เรียกว่า "เรียนรู้" นั้นคืออย่างไร ฯลฯ เหล่านี้นับเป็นการวิเคราะห์และตรวจสอบทั้งสิน ทำให้ความกึกเรื่องการศึกษาของแต่ละคน ได้ชัดเจนแจ่มใสและเกิดความเข้าใจยิ่งขึ้น นอกจาก John Dewey แล้ว นักปราชญ์ทางการศึกษาอื่น ๆ เช่น Jacques Maritain หรือ Richard Peters ก็มักจะทำการแยกแยะหรือวิเคราะห์ทำนองนี้ทั้งสิน

เมื่อกล่าวมาถึงตอนนี้นี้แล้ว ก็ย่อมเป็นการสะดวกพอควรที่จะจัดว่าแขนงวิชาใดควรจะอยู่ในส่วนใดของวิชาการศึกษา โดยทั่วไป ถ้าแนวความรู้ตอนใดหนักไปในทางการทดลอง แขนงความรู้นั้นก็ย่อมจะอยู่ในพวก Science of Education; ถ้าแนวความรู้ใดหนักไปในทางทฤษฎี แขนงความรู้นั้นก็ย่อมอยู่ในพวก Theory of Education ถ้าแนวความรู้ใดหนักไปในทางวิเคราะห์โดยเฉพาะแขนงความรู้นั้นก็ย่อมจะอยู่ในพวก Educational analysis และถึงนั้นเองบุคคลที่เรียนวิชาการศึกษาในแขนงที่หนักไปในทางการค้นคว้าทดลองและวิจัยก็ย่อมจะได้ปริญญาในทาง Science of Education ส่วนผู้ที่เรียนหนักไปในทางทฤษฎีหรือในทาง Analysis ก็ย่อมจะได้ปริญญาในทาง Art of Education

อนึ่งเมื่อได้กล่าวถึงส่วนใหญ่ ๆ ของวิชาการศึกษาแล้วเช่นนี้ ก็ทำให้เราอาจพูดอย่างสั้น ๆ ได้ว่า เมื่อพูดว่าวิชาการศึกษาก็หมายถึง Science of Education, Theory of Education และ analysis นั้นเอง เป็นการเตือนใจมิให้นึกถึงเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งเฉพาะส่วนเดียว แต่จะต้องศึกษาเล่าเรียนหรือจะต้องใจกว้างพอที่จะนึกถึงทั้งสามส่วนอยู่เสมอ

ตอนที่สอง

จากการแบ่งส่วนใหญ่ ๆ ของวิชาการศึกษาที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้มองเห็นวาง ๆ อีกด้วยว่า วิชาการศึกษามีวิชาอะไรเป็นรากฐาน เช่นจะสังเกตเห็นได้ว่า วิชาปรัชญา และวิชาวิทยาศาสตร์ เป็นรากฐานสำคัญของวิชาการศึกษาเป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่า "วิชาการศึกษา" ให้ลึกซึ้งขึ้นอีก ควรจะได้สำรวจดูให้ละเอียดว่า วิชาการศึกษาคืออะไร ตั้งอยู่บนรากฐานอะไรบ้าง และคงอยู่ในลักษณะใด ก็จะได้พยายามลำดับเหตุการณ์เป็นข้อ ๆ ดังนี้:—

๑. มนุษย์ที่อยู่รวมกันเป็นสังคม ย่อมกำหนดค่านิยม หลักการ หรือกฎเกณฑ์ขึ้นไว้ ทั้งที่เป็นศาสนา ศีลธรรม ลัทธิการปกครอง วัฒนธรรม และอื่น ๆ นี้ ประการหนึ่ง

๒. ส่วนอีกประการหนึ่ง ก็ได้แก่ผลของการทดลองค้นคว้าในทางวิทยาศาสตร์ หรือสมมุติฐานที่วางที่กำหนดขึ้นไว้ทั้งที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ และโลกโดยทั่วไป ตามที่มักจะพบในวิชาวิทยาศาสตร์ จิตวิทยาและสังคมวิทยา เป็นต้น

๓. จากลักษณะสำคัญของสังคมหรือชีวิตมนุษย์ที่กล่าวในข้อ ๑. และ ๒. นั้น วิชาการศึกษาก็จะพยายามกำหนดว่า สิ่งใดควร จะเป็น "สิ่งจำเป็นยิ่งหรือดียิ่ง" (excellences) ที่จะต้องปลูกฝังหรือถ่ายทอดให้แก่อนุชนหรือสมาชิกผู้ใหญ่ในสังคมของตน "สิ่งจำเป็นยิ่งและดียิ่ง" เหล่านี้ก็คือเนื้อหาส่วนสำคัญของการศึกษาที่จะจัดให้แก่อนุชนในสังคมนั้น ๆ นั้นเอง

๔. วิชาการศึกษา จะต้องแสวงหา ความรู้และวิธีการทั้งปวงในการที่จะช่วยปลูกฝังหรือถ่ายทอด "สิ่งที่จำเป็นยิ่งและดียิ่ง" เหล่านี้ให้แก่อนุชนหรือแก่สังคมเองจนเป็นผลสำเร็จ ซึ่งอาจจะต้องอาศัยความรู้จากวิทยาศาสตร์ ปรัชญา จิตวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และอื่น ๆ อีกมากมาย

๕. นอกจากนั้นแล้ว วิชาการศึกษาก็จะต้องกำหนดรายละเอียดลงไปอีกด้วยว่าในระดับนั้น ๆ เช่น ระดับประถม, ระดับมัธยม ฯลฯ จะต้องใช้เนื้อหาอะไร ต้องใช้วิธีการอย่างไร ต้องใช้นโยบายอะไร และควรใช้โครงการอะไรเป็นต้น ซึ่งเป็นเรื่องของการจัดประสบการณ์ที่ดีและเหมาะสมให้แก่ผู้เรียนนั่นเอง เมื่อไหร่จะใช้ประสบการณ์ตรง (Direct Experience) เมื่อไหร่จะใช้ประสบการณ์รอง (Vicarious Experience) จะบริหารโรงเรียนแบบใด จึงจะเหมาะสม ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เป็นรายละเอียดหรือเป็นเนื้อหาของวิชาการศึกษาย่างหนึ่ง ทั้งสิ้น

จากหัวข้อกว้าง ๆ ทั้ง ๕ ข้อข้างบนนี้เราก็มองออกว่าวิชาการศึกษาสัมพันธ์
ใกล้ชิดกับชีวิตเพียงใดและผู้ที่จะให้การศึกษาแก่ผู้อื่นนั้นตัวเองจำเป็นจะต้องเล่าเรียน
วิชาการศึกษาเพียงใด และในเวลาเดียวกันก็พอเห็นภาพว่า วิชาการศึกษาจะต้องเกี่ยว
พันใกล้ชิดกับปรัชญาและวิชาอื่น ๆ อย่างแน่นแฟ้น คือต้องมีรากฐานทางปรัชญา
(Philosophical Foundation) ต้องมีรากฐานทางจิตวิทยา (Psychological Founda-
tion) ต้องมีรากฐานทางสังคมวิทยา (Sociological Foundation) ต้องมีรากฐาน
ทางประวัติศาสตร์ (Historical Foundaiton) และต้องมีรากฐานทางวิทยาศาสตร์
(Scientific and Technological Foundation)

ตอนสรุป

จากข้อความในตอนทีหนึ่ง และตอนที่สอง อาจสรุปได้สั้นๆ แต่เพียงว่า

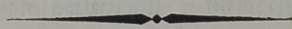
๑. วิชาการ ศึกษา ประกอบด้วยวิทยาศาสตร์การศึกษา ศิลปการศึกษา และ
การวิเคราะห์การศึกษา
๒. วิชาการศึกษา มีรากฐานที่มั่นคงอยู่ในวิชาปรัชญา วิทยาศาสตร์ จิตวิทยา
สังคมวิทยา และอื่น ๆ. ไม่อาจแยกออกจากกันได้
๓. วิชาการศึกษา เป็นวิชาที่จำเป็นสำหรับผู้ที่มิอาจให้การศึกษาแก่ผู้อื่น
จะต้องเรียน

ความหมายของคำว่า “การศึกษา”

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. สาทโรช บัวศรี

อธิบดีกรมการฝึกหัดครู

---

๑ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘,
พิมพ์ครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ ที่โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ ถนนบำรุงเมือง
นายฉวีชัย สนิประเสริฐ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

ความหมายของคำว่า "การศึกษา"

คำว่า "การศึกษา" นี้ได้มีผู้ให้คำจำกัดความไว้มากแล้ว เช่น "การศึกษาคือ การทำคนให้เป็นคน" หรือ "การศึกษาคือการปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม" เป็นต้น ทั้งนัยยอมแล้วแต่ความคิดอันเป็นรากฐาน (Basic assumption) ของแต่ละบุคคล ที่สนใจคิดนึกเกี่ยวกับเรื่องการศึกษา จะได้บัญญัติกันขึ้นไว้

ในปัจจุบันนี้ ได้มีความคิดกันอยู่แพร่หลายว่า "การศึกษาคือการรอกงามที่ เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน เนื่องจากได้รับประสบการณ์ที่เลือกเฟ้นให้แล้วเป็นอย่างดี การจำกัดความดังกล่าวนี้ นับว่าชัดเจนและสะดวก เป็นการเตือนใจครูผู้สอน หรือนักบริหารการศึกษาทั้งปวง ให้รำลึกอยู่เสมอว่า เป็นหน้าที่ของตนที่จะต้อง เลือกเฟ้นและจัดหาประสบการณ์ที่ดี ๆ และเหมาะสมทั้งทาง วิชาการ กิจกรรมและ อื่น ๆ ให้แก่ผู้เรียน ซึ่งถ้าจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน ได้ถูกต้องและเหมาะสมแก่ความ สนใจ ความถนัด และความสามารถของผู้เรียน และเหมาะสมตามความจำเป็นและ ต้องการของสังคมด้วยแล้ว ผู้เรียนก็จะ เจริญรอกงาม ขึ้นในทางที่เป็นประโยชน์แก่ สังคม หรือที่เรียกว่า ได้รับการศึกษา นั่นเอง

เพื่ออธิบายคำจำกัดความข้างบนนี้ให้แจ่มแจ้งยิ่งขึ้น จึงขอชักตัวอย่างดังต่อไปนี้ สมมุติว่ามีทารกคนหนึ่ง พอกำเนิดมาเรานำไปใส่ไว้ในห้องแห่งหนึ่ง ซึ่งที่บหมก ไม่มีประตูหรือหน้าต่างอันใด มีแต่เพียงช่องเล็ก ๆ หนึ่งช่อง พอให้อากาศเข้าได้และ พอจะส่งอาหารเข้าไปได้เท่านั้น และขอสมมุติต่อไปอีกว่า ทารกนั้นสามารถมีชีวิต อยู่ได้ในสถานการณ์เช่นนั้น เมื่อเป็นดังนี้แล้ว เด็กคนนี้จะเติบโตขึ้นโดยที่ไม่ได้ ประสบการณ์อะไรเลยเพราะอยู่แต่ในห้องที่บ ไม้ได้พบปะมนุษย์ ไม้ได้หัดพูด ไม้ได้ รู้ว่าจะต้องมีการแต่งกาย ไม้รู้จักขนบธรรมเนียมประเพณี ไม้เคยเห็นสัตว์ ต้นไม้ พระจันทร์ บ้านเมือง ถนนหนทาง หรือแม่แต่มนุษย์ด้วยกันเอง สมมุติว่าเมื่อครบ อายุ ๑๕ ปี เราเปิดห้องที่บนั้นออก และปล่อยให้เด็กคนนั้นออกมา เด็กคนนั้นจะมี

ลักษณะอย่างไร รู้สึกว่าคงจะไม่เป็นมนุษย์เอาทีเดียว พุทก็ไม่ได้ ไม่รู้จักปกป้องร่างกาย ไม่มีศีลธรรม ไม่รู้จักประเพณีใดๆ ไม่รู้จักอะไรทั้งสิ้น ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะว่าในระยะ ๑๕ ปีที่ผ่านมาเนี่ย เด็กคนนั้นไม่ได้ประสบอะไรเสียเลย คือไม่มีประสบการณ์นั่นเอง เขาจึงไม่สามารถงอกงามขึ้นได้ในทางที่เหมาะสม ได้แต่องอกขึ้นในทางกายเท่านั้น ซึ่งเท่ากับการงอกของพืชหรือสัตว์หรืออาจจะน้อยกว่าเสียอีก จากการสมมุติ^๕นี้ เราเห็นได้ชัดว่าเด็กไม่งอกงามเท่าที่เราต้องการ ก็เพราะไม่ได้ประสบอะไรเลย การไม่งอกงาม^๕นี้ จะพูดอีกทีหนึ่ง ก็คือการไม่มีการศึกษานั้นเอง

แต่ในทางตรงกันข้าม เมื่อเด็กเกิดมา ถ้าเราจัดให้ได้ประสบพบปะหรือได้ฝึกฝนในสิ่งต่างๆ มากมาย เลือกเฟ้นให้ได้พบแต่สิ่งที่ดีๆ เริ่มตั้งแต่เครื่องเล่น เครื่องมือ วิชาการ วิชาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี ศีลธรรม ศาสนา ภาษาของชาติของตน ภาษาต่างประเทศ วิทยาศาสตร์ วรรณคดี ศิลป ดนตรี การท่องเที่ยวไปในต่างประเทศ ได้พบกับสิ่งแวดล้อมชนิดต่างๆ ได้ผจญกับปัญหาชีวิตต่างๆ สามารถสร้างคุณธรรม (Values) ขึ้นได้ประจำใจ ฯลฯ เด็กก็จะเจริญเติบโต งอกงาม มีปัญญาและเป็นพลเมืองที่ดี นี่ก็เป็นการเห็นชัดอีกว่าประสบการณ์ทำให้เด็กคนนั้นมีการศึกษา ค้อมความงอกงาม ตามแนวทางอันเป็นที่พึงประสงค์ของสังคมนั่นเอง

จากข้อสมมุติและคำอธิบายอย่างสั้น ๆ ข้างบนนั้น ก็พอจะชี้ให้เห็นความหมายของคำที่กล่าวกันว่า “การศึกษาคือการงอกงาม” ได้อย่างแจ่มแจ้งพอควร อันจะเป็นรากฐานให้ได้เกิดความคิดเกี่ยวกับคำว่า “การศึกษา” นี้ให้กว้างขวางต่อไปอีก

ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย”

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี

อธิบดีกรมการฝึกหัดครู

---

๑ พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘.

พิมพ์ครั้งที่สองเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ที่โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ ถนนบำรุงเมือง

นายถวัลย์ สิ้นประเสริฐ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย”

การดำเนินการศึกษานี้ ย่อมจะต้องดำเนินให้สอดคล้องกับการปกครองประเทศ ถ้าประเทศประสงค์จะปกครองแบบประชาธิปไตย ก็มีความจำเป็นอย่างหนึ่งที่จะต้องสอนเรื่องประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนตั้งแต่เริ่มมาเข้าโรงเรียนทีเดียว มิฉะนั้นแล้วนักเรียนก็ไม่อาจจะทราบได้ว่า ประชาธิปไตยนั้นคืออย่างไรกันแน่ เมื่อเติบโตขึ้นเป็นพลเมืองของประเทศโดยเต็มที่แล้ว ก็เลยไม่ทราบว่าทำอะไร จึงจะเป็นประชาธิปไตย ดังนั้นผู้ที่เรียนทางวิชาการศึกษา จึงต้องเรียนเกี่ยวกับประชาธิปไตยควบคู่กันไปด้วย ไม่มากก็น้อย เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะไปอบรมกุลบุตรกุลธิดาสืบไป

ด้วยเหตุนี้เองจึงมีความจำเป็นที่จะต้องพยายามทราบความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ให้แจ่มแจ้งพอสมควร โดยเฉพาะในแง่ของปรัชญา

ในแง่ของการปกครอง ประชาธิปไตยมักจะหมายถึงการปฏิบัติตามเสียงของคนส่วนมาก ดังนั้นคนส่วนมากจำเป็นจะต้องได้รับการศึกษาให้ดีและให้เหมาะสม มิฉะนั้นเสียงที่เรียกร้องออกมานั้น จะกลายเป็นเสียงที่ไม่รอบคอบพอ และดังนั้นการปฏิบัติตามเสียงข้างมาก จึงกลายเป็นการปฏิบัติที่ผิดพลาดไปหมด เหตุนี้เองคนส่วนมากจะต้องเป็นคนที่ได้รับการศึกษาพอเพียงและเหมาะสมจึงจะปกครองแบบประชาธิปไตยได้ผลดี

ในแง่ของการเศรษฐกิจประชาธิปไตยมักจะหมายถึงการผลิตและจำหน่ายอย่างเสรี ไม่มีใครผูกขาดแต่ผู้เดียว ถ้าจะมีการควบคุมหรือบังคับประการใด ก็เป็นการควบคุมหรือบังคับตัวของตัวเอง เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ทั้งนี้ โดยวิธีประชุมปรึกษาหารือกันเองเพื่อบังคับและควบคุมกันเอง สัมกับคำที่กล่าวว่าเป็นการกระทำของประชาชนเอง เพื่อประชาชนเองและ โดยประชาชนเอง

แต่ทั้งในแง่การปกครอง และในแง่การเศรษฐกิจที่กล่าวมาแล้วนั้นย่อมจะอาศัยความคิดในแง่ปรัชญา เป็นรากฐาน ทั้งสิ้น ดังนั้น ความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตย

ในแง่ปรัชญา จึงเป็นสิ่งที่ต้องทราบเอาไว้ เพื่อจะได้เป็นแม่บทในการที่จะนำไปใช้ในแง่ต่าง ๆ ของชีวิต จะเป็นในแง่ของการศึกษา การปกครองหรือการเศรษฐกิจก็ตาม

ในแง่ของปรัชญา ประชาธิปไตยมีความหมายคั่งที่จะได้พยายาม อธิบายคั่งต่อไป

ในการอธิบายนี้ถ้าจำเป็นต้องสมมุติกันอีก จึงจะเกิดความแจ่มแจ้ง ในโลกนี้ถ้าสมมุติว่ามีคนอยู่คนเดียวก็ไม่ต้อง สัมพันธ์ กับใคร ไม่มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับผู้อื่นนอกจากกับตัวเอง

แต่ถ้ามีคนอยู่มากกว่าคนเดียวอย่างปัจจุบันนี้ ก็จำเป็นต้องติดต่อกับหรือ สัมพันธ์กับคนอื่นเป็นการแน่นอน หลีกเลี่ยงไม่พ้น จะต้องสัมพันธ์ภาพกับมนุษย์อื่น (Human Relationship) อยู่เสมอ สัมพันธ์ภาพดังกล่าวนี้คงมีมากมายหลายชนิด แต่ถ้าจะกล่าวอย่างง่าย ๆ ก็พูดได้ว่ามี ๓ ชนิด คือ

๑. มีคนคนเดียวหรือคนกลุ่มหนึ่งเป็นผู้คิด และสั่งการไปยังคนอื่น ๆ โดยที่คนอื่น ๆ เหล่านี้ไม่ต้องมีส่วนคิดเลยแม้แต่น้อย คนคนเดียวหรือคนกลุ่มหนึ่งนี้เป็นผู้ทรงอำนาจ (authority) ในการคิดและสั่งการเป็นการเด็ดขาด สัมพันธ์ภาพชนิดนี้เรียกว่า Authoritarianism หรือ Autocracy ซึ่งจะแปลว่าอัตตาคาริปไตยก็คงได้ ถ้าบังเอิญคนคนเดียวหรือคนกลุ่มหนึ่งดังกล่าวนี้เป็นคนดี มีน้ำใจเป็นพ่อเมือง ก็คงจะพอดำเนินกันไปได้บ้างไม่ถึงกับล้มจม แต่ส่วนมากนั้นมักจะเป็นอย่างที่ Lord Acton กล่าวคือว่า "All power corrupts and absolute power corrupts absolutely" (แปลว่าอำนาจทั้งปวงอาจคดโกงได้ และอำนาจที่เด็ดขาดอาจคดโกงอย่างเด็ดขาดเช่นกัน) ดังนั้นสัมพันธภาพแบบนี้หนึ่งจึงค่อย ๆ หายไป

๒. บางครั้ง บางยุค หรือบางสมัย มนุษย์ทุก ๆ คนต่างคนต่างอยู่ไม่มีใครรับผิดชอบ ไม่ร่วมมือกัน ใครเก่งใครอยู่ ใครอ่อนก็ล้มไป ไม่มีใครช่วยเหลือและก้ำจุนใคร ไม่มีใครปรึกษาหารือหรือเชื่อใจใครกันไว้ ผู้อ่อนกว่าย่อมมีความริษยาและ

คอยจ้องล้างผู้ที่อยู่ในอำนาจ ต่างคนต่างพ่าย จะพ่ายพร้อมกันหรือไม่พร้อมกันก็ช่าง ใครจะไม่พ่ายก็ช่าง ตรงกับที่เขากล่าวว่า "Every man is on his own, and the devil takes the hind most" ซึ่งอาจแปลได้ว่า ตัวใครก็ตัวมัน ใครอยู่รุ่งหลังก็จะถูกผีปามันคร่ำตัวไป สัมพันธภาพชนิดนี้เป็นอันตรายยิ่ง สังคมใดตกอยู่ในลักษณะเช่นนี้คงจะสูญเสียแก่ศัตรูโดยเร็วพลัน เขาเรียกสัมพันธภาพแบบที่สองนี้ว่า Laissez Faire (ปล่อยกันตามเรื่อง หรือตัวใครตัวมัน)

๓. ทุก ๆ คนร่วมกันรับผิดชอบ ต่างกันนับถือและให้เกียรติซึ่งกันและกัน ต่างก็ใช้ปัญญาเป็นหลักใหญ่ ใช้ปัญญาเป็นเครื่องยึดรั้งไม่ให้ร่วมมือไปในทางเสีย หรือไม่ให้ไปหลงนับถือในเรื่องซึ่งเสียหาย ทุกคนร่วมมือกัน แบ่งปันกันและประสานงานกันเพื่อแก้ไขปัญหาลงให้ลุล่วงไปจนได้ และทำให้ทุกคนได้เจริญเติบโตไปด้วยกันทั่วทุกคน ตามอัธยาศัยของตน สัมพันธภาพแบบที่สามนี้ เรียกว่าประชาธิปไตย (Democracy)

จากที่อธิบายมาแล้วทั้งสามข้อนี้ ก็อาจสรุปได้ว่า อัคราธิปไตยก็คือ Laissez Faire หรือ "ตัวใครตัวมัน" ก็ได้ หรือประชาธิปไตยก็ได้ ต่างก็เป็น สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ชนิดหนึ่ง (A kind of human relationship) ด้วยกันทั้งนั้น แต่ละชนิดก็มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ดังนั้นถ้าจะถามว่า "ประชาธิปไตย" คืออะไร ก็อาจจะตอบอย่างง่าย ๆ ที่สุดว่า "ประชาธิปไตยก็คือสัมพันธภาพระหว่างมนุษย์ชนิดหนึ่ง" เท่านั้นเอง

เนื่องจากเราจะต้องเข้าใจคำว่า "ประชาธิปไตย" ในแง่ของปรัชญาจึงจำเป็นต้องจะต้องย่ำสัมพันธภาพที่เรียกว่า ประชาธิปไตย^๕ อีกครั้งหนึ่ง สัมพันธภาพที่เรียกว่าประชาธิปไตยนั้น มีลักษณะสำคัญอยู่ ๓ ประการเป็นพิเศษ บุคคลที่อาศัยอยู่ในสังคมประชาธิปไตย จะต้องติดต่อกันหรือสัมพันธ์กันตามแนวทาง ๓ ประการดังต่อไปนี้

๑. มีการเคารพซึ่งกันและกันอย่างยิ่ง (Respect for Individuals) ถ้าพูดเป็นคำศัพท์ก็อาจจะพูดได้ว่า คือ “การวธรรม” คือทุกคน จะต้องให้เกียรติซึ่งกันและกัน ทั้งกาย วาจา และความคิด ทุกคนย่อมจะเคารพในความคิดของผู้อื่น ทุกคนย่อมแสดงความคิดเห็นออกมาได้โดยไม่ล่วงเกินผู้อื่น ย่อมมีการให้โอกาสและเคารพแก่ความคิดของคนทุกคน นักปราชญ์ในเรื่องนี้กล่าวไว้ว่า “I may not agree with what you say; but I will fight to the death for the right for you to say it” ถ้าถือกันอย่างเคร่งครัดจริง ๆ แล้ว การล่วงเกินผู้อื่น การทำร้ายผู้อื่น การหมิ่นผู้อื่น การโกรธผู้อื่น ย่อมเป็นการไม่เคารพซึ่งกันและกัน และผิดหลักประชาธิปไตยทั้งสิ้น

๒. มีการแบ่งปันกัน ร่วมงานกัน และประสานงานกัน (Sharing, Participating, and Co-operating) ข้อนี้หมายความว่า ผู้ใดสามารถในทางใด ก็อาสารับแบ่งงานไปทำ ไม่บ้ายเบี่ยงและหลีกเลี่ยง ร่วมมือกันทำหมดตามอัธยาศัย และประสานงานกันหมด โดยทำตามที่ได้ตกลงกันตามแผนซึ่งร่วมกันวางไว้แล้ว ไม่มีใครตอตั้งกลั่นแกล้งเนื่องจากเห็นแก่ตัวเอง ถ้าพูดเป็นคำศัพท์ ลักษณะข้อนี้คือ “สามัคคีธรรม”

๓. มีความเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญา (Faith in the Method of Intelligence) พูดเป็นคำศัพท์คือ “ปัญญาธรรม” การที่คนเรานับถือกันและร่วมมือสามัคคีกันนั้น บางทีอาจนับถือกันและร่วมมือไปในทางที่ผิด เช่นร่วมมือกันตั้งโรงเรียนสอนให้เป็นที่โจร เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องมี “ปัญญา” เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งและชี้ทางเป็นทางเสีย มิให้เขวไปได้ เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่งทีเดียว ดังนั้น ในสังคมประชาธิปไตยจึงมีการนับถือปัญญาธรรมอย่างยิ่ง คนตระกูลสูง คนร่ำรวย ฯลฯ จะเป็นพลเมืองที่ดีได้ ก็ต่อเมื่อมีปัญญาและศีลธรรม ดังนั้นคนในสังคมประชาธิปไตยจึงต้องเป็นผู้ที่ได้รับการศึกษาดีพอควร เพื่อจะได้มีปัญญาธรรม

ได้อธิบายความหมายของคำว่า "ประชาธิปไตย" มาพอสมควรแล้ว พอจะสรุป
ขั้นสุดท้ายอย่างง่าย ๆ ได้ว่า ประชาธิปไตยคือมนุษยสัมพันธ์อย่างหนึ่ง ซึ่งยึด
มั่นในคารวธรรมสามัคคีธรรม และบัญญัติธรรม

ความคิดในแง่ปรัชญาประชาธิปไตย (Democratic Philosophy) ดังที่กล่าว
มาง่าย ๆ นี้ ควรจะนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่เสมอ จนเป็นนิสัยในชีวิต หรือ
เป็นแนวทางแห่งชีวิต (A way of life) ของแต่ละคน คนที่มีอาชีพเป็นครูย่อมจะ
ยึดแก่นศิษย์ของตนเสมอว่า ให้ยึดถือเอาประชาธิปไตยนี้ในฐานะที่เป็นแนวทางแห่งชีวิต
ประจำวัน คือ Democracy as a way of life เมื่อตีมันในด้านปรัชญาคือในทาง
การวาทธรรม สามัคคีธรรม และบัญญัติธรรมได้แล้ว เมื่อจะขยายตีความให้กว้างไปใน
ด้านการปกครอง การเศรษฐกิจ หรือเรื่องของสังคมทั้งปวง รวมทั้งเรื่อง การศึกษา
ก็ย่อมจะมีแนวปฏิบัติหรือมีรากฐานที่จะ วัฒนาการ ไป ได้อย่าง เป็น ประชาธิปไตย
เสมอไป

อนึ่งพึงสังเกตได้ว่าธรรมะใหญ่ ๆ ในลัทธิประชาธิปไตยที่กล่าวแล้วนั้น ก็
ตรงกับข้อธรรมะในพระพุทธศาสนาของเราเอง ด้วยเหตุนี้สำหรับบุคคลที่ยึดถือ
พระพุทธศาสนาเป็นแนวทางของชีวิต (Buddhism as a way of life) อยู่แล้ว ก็จะพบ
ว่าลัทธิประชาธิปไตยนั้นเป็นของธรรมดา พุทธศาสนิกชนปฏิบัติเป็นปรกติอยู่แล้ว เพียง
แต่จะนำเอาหลักการไปดัดแปลงใช้ในการปกครอง การเศรษฐกิจ การศึกษา และอื่นๆ
เท่านั้น ถ้าหากเราเข้าใจลึกซึ้งและยึดมั่นในหลักการจริงๆ แล้ว การนำไปดัดแปลง ก็
ไม่ควรจะยากเกินไป เนื่องจากประเทศไทยเป็นประเทศที่ยึดมั่นในพุทธศาสนา จึงทำให้
รู้สึกมั่นใจว่าการที่จะปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ไม่ควรจะยากเกินไปสำหรับ
ประเทศไทยเรา

ทฤษฎีการวางแผนทรัพยากร

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี

อธิบดีกรมการฝึกหัดครู

พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘

พิมพ์ครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๙ ที่โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ ถนน
บำรุงเมือง

นายถวัลย์ ริมประเสริฐ ผู้พิมพ์โฆษณา

ในทางทฤษฎี การวางแผนมักจะหมายถึงการกระทำเป็นขั้น ๆ รวม ๔ ขั้นตอน
 หนึ่งกัน คือ

การกำหนดความมุ่งหมาย (Objective)

การกำหนดนโยบาย (Policy)

การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy)

การจัดทำโครงการระดับต่าง ๆ (Plans and Programs) ซึ่งจะได้อธิบายเป็น
 ข้อ ๆ ไปดังต่อไปนี้

๑. การกำหนดความมุ่งหมาย (Objective)

ก่อนจะกระทำสิ่งใด ก็เป็นของธรรมดาที่จะต้องกำหนดความมุ่งหมายหรือเป้าหมายให้ชัดเจน แน่นอน และเหมาะสม เพื่อจะได้ปฏิบัติงานจนบรรลุความมุ่งหมายนั้น ๆ หรือที่เรียกว่าทำงานได้สำเร็จสมความมุ่งหมาย การกระทำสิ่งใดไปเลยโดยไม่มี
 ความมุ่งหมาย เขาถือว่าเป็น Unintelligent action คือเป็นการกระทำของผู้ที่ไม่รอบคอบ หรือเป็นการกระทำที่ไม่อยู่ในแนวทางของปัญญา

ความมุ่งหมาย อาจแบ่งออกได้เป็นสองระดับคือ ความมุ่งหมายพื้นฐาน (Basic Objective) และความมุ่งหมายเฉพาะ (Specific Objective)

ก. ความมุ่งหมายพื้นฐาน (Basic Objective) เป็นความมุ่งหมายอย่างกว้าง ๆ ที่เรายึดถือไว้เป็นเครื่องเตือนใจ เป็นประมุขที่เรามุ่งหน้าจะไปให้ถึงสักวันหนึ่งในอนาคต ยกตัวอย่าง เช่น ในครอบครัวของเรา เราอาจกำหนดความมุ่งหมายพื้นฐานไว้ว่า ต้องการให้ครอบครัวของเรา อยู่ดีกินดี ปราศจากโรคภัยและมีความอบอุ่นปลอดภัย สิ่งเหล่านี้เป็นความต้องการพื้นฐาน เป็นความมุ่งหมายของครอบครัวของเราอย่างกว้าง ๆ จึงนับได้ว่าเป็นความมุ่งหมายพื้นฐาน

ข. ความมุ่งหมายเฉพาะ (Specific Objective) เป็นความมุ่งหมายระดับสองรองจากความมุ่งหมายขั้นพื้นฐาน คือจำกัดวงของความมุ่งหมายพื้นฐานให้กระชับเข้ามา และให้ชัดเจนยิ่งขึ้น เช่นกำหนดต่อไปว่า เราจะต้องมีบ้านอยู่ที่เหมาะสม มี

อาหารรับประทานที่ถูกหลักวิชาไม่ฟุ่มเฟือย มีเครื่องนุ่งห่มสำหรับทุกคนที่ตีพอสสมควร ไม่ฟุ่มเฟือย ให้สมาชิกในครอบครัวมีสุขภาพอนามัยดี และมีการศึกษาเหมาะสมแก่ อติภาพของทุกคนเป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องเฉพาะและเจาะจงลงไปว่าเราต้องการอะไรสำหรับครอบครัวของเรา เป็นเป้าหมายที่แจ่มชัด ครอบครัวของเราจึงเป็นครอบครัวที่มีความมุ่งหมาย และไม่เคืองคว้าง เมื่อมีความมุ่งหมายแน่ชัดอยู่ในใจเช่นนั้นแล้ว เราจะได้ปฏิบัติงานต่าง ๆ อันเหมาะสมเพื่อบรรลุจุดหมายเหล่านั้น

๒. การกำหนดนโยบาย (Policy)

เมื่อกำหนดความมุ่งหมายไว้แล้ว ก็จะต้องปฏิบัติงานเพื่อให้บรรลุความมุ่งหมายนั้น แต่ในการที่จะปฏิบัติงานดังกล่าวก็จำเป็นจะต้องกำหนดแนวของการปฏิบัติขึ้นไว้ มิฉะนั้นก็จะเขวไปและออกนอกทาง ซึ่งจะทำให้บรรลุถึงความมุ่งหมายได้ช้าหรือโดยที่ ต้องสิ้นเปลืองมากเกินความจำเป็น แนวของการปฏิบัติ (Lines of Action) นี้ก็คือ นโยบายนั่นเอง ดังนั้นทุกอย่างสั้น ๆ ที่สุดนโยบายก็คือ แนวของการปฏิบัติ (Lines of Action หรือ Statement of Guidance ก็ได้) ในการกำหนดนโยบายนั้น เราต้องอาศัยความรู้หรือหลักวิชา ผลการวิจัย ประสบการณ์ในชีวิต กำลังกาย กำลังทรัพย์ ตลอดจนชนบทรวมนิยมศีลธรรมของบ้านเมือง สิ่งเหล่านี้ทำให้เราสามารถกำหนดหรือเลือกแนวทางได้เหมาะสม และหลีกเลี่ยงข้อผิดพลาดไปเสียได้

จากตัวอย่างที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น เราก็อาจก้าวต่อไป คือมาถึงขั้นที่จะต้องวางนโยบาย โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิต เราทราบแน่นอนว่า ทุกคนในครอบครัวจะต้องช่วยกันประกอบอาชีพจึงจะพอมีสั่งที่กิจการต่าง ๆ ที่ระบุไว้ในขั้นความมุ่งหมายนั้นได้ ดังนั้น นโยบายข้อหนึ่งของเราคือ ต้องให้บุคคลในครอบครัวได้รับการศึกษาชนิดที่ช่วยให้ประกอบอาชีพได้สะดวก และอีกข้อหนึ่งก็คือ ต้องให้ทุกคนช่วยกันทำงานเพื่อให้ได้เงินมา อันอาจจะนำไปซื้อบ้าน อาหาร วิทยุ และเครื่องนุ่งห่ม และอื่น ๆ ได้ตามที่กำหนดไว้ในขั้นความมุ่งหมายของเรา อนึ่ง จาก

ประสบการณ์ในชีวิต ยังอาจจะพึงสังเกตได้อีกว่า การศึกษานั้นมีหลายอย่าง บางอย่างก็ไม่นำไปสู่การประกอบอาชีพหรือว่าไม่นำไปสู่การประกอบอาชีพในเวลาอันรวดเร็ว พอถึงนั้นในการกำหนดนโยบายของเรา ถ้ามีความจำเป็นมาก ก็อาจกำหนดให้รับการศึกษานิกที่ออกไปประกอบอาชีพได้โดยเร็ว แต่ถ้ามีความจำเป็นยังไม่มากนักก็อาจกำหนดให้รับการศึกษานิกที่ต้องใช้เวลานานและต้องใช้กำลังสมองมาก เช่น ให้ไปรับการศึกษาประเภทเตรียมวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัยซึ่งถ้ายังไม่สำเร็จชั้นวิทยาลัย หรือชั้นมหาวิทยาลัยแล้ว ก็ยังประกอบอาชีพไม่ได้

ดังนั้น ตามนโยบายที่กำหนดไปแล้วนี้ ถ้าหากบุตรหลานในครอบครัวของเราไปรับการศึกษานิกที่ไม่ช่วยในการประกอบอาชีพอย่างเป็นลำดับเป็นขั้น และถ้าบุคคลในครอบครัวต่างอยู่กันเฉย ๆ ไม่ช่วยกันประกอบอาชีพ หรือทำงานแล้วก็นับว่าเป็นการผิดนโยบาย

๓. การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy)

เมื่อกำหนดความมุ่งหมายและกำหนดนโยบายได้แล้ว ก็นับว่าเกือบจะลงมือเขียนแผนหรือโครงการได้แล้ว แต่ก็ยังจำเป็นจะต้องคิดให้ลึกซึ้งลงไปกว่านี้สัก คือถึงแม้จะวางแผนนโยบายกำหนดให้บุคคลในครอบครัวของเราไปรับการศึกษานิกที่ช่วยให้ประกอบอาชีพได้อย่างสะดวกแล้วก็ตาม ก็ยังมีความจำเป็นจะต้องใช้กลยุทธ์ หรือกำหนดยุทธศาสตร์ หรือ กลวิธี (แล้วแต่จะเลือกใช้คำใด) คอยกำกับด้วยอีกชั้นหนึ่ง เป็นต้นว่า จะต้องกำหนดให้คนในครอบครัวของเราได้ศึกษาในวิชาที่เขามุ่งความถนัด และไม่ต้องดันไปเรียนในวิชาที่ตนเองไม่มีความถนัดอีกด้วย การที่ไปเรียนหรือบังคับไปเรียนในสิ่งที่บุคคลนั้นไม่ชอบหรือไม่ถนัดนั้นก็จะทำให้เขาตก ตกแล้วตกก็อยู่นั่นแหละ จนในที่สุดต้องออกจากสถานศึกษาไป ไม่สำเร็จการศึกษาทำให้ทุก ๆ อย่างพลตกไปหมด ไม่บรรลุถึงความมุ่งหมายที่ตั้งไว้ตั้งแต่แรกทีเดียว ทั้ง ๆ ที่กระทำตามนโยบายแล้ว ก็ว่าไม่ไปเรียนวิชาชีพแล้วก็ตาม ดังนั้นยุทธศาสตร์จึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างมาก

กโบาย หรือยุทธศาสตร์ หรือกลวิธี เหล่านี้เป็นของละเอียดอ่อน ต้องศึกษากันมากพอควร ขณะนี้ยังไม่ทราบว่าจะใช้คำใดดี แต่ขอเสนอให้ใช้คำว่า "ยุทธศาสตร์" ไปพลางก่อน ในภาษาอังกฤษนั้นใช้คำว่า Strategy อยู่และใช้กันทั้งในวิชาการทหาร การศึกษา การเศรษฐกิจและอื่นๆ (มหาวิทยาลัย Stanford ในอเมริกาก็ใช้คำว่า Strategy จะเห็นได้ว่าเขาเริ่มทำการฝึก Educational Strategist กันขึ้นแล้วในขณะนี้)

จากตัวอย่างง่ายๆ ข้างต้นนี้ก็มองเห็นได้ทันทีว่ายุทธศาสตร์นั้นจำเป็นยิ่งโดยเฉพาะในเรื่องการวางแผน บางคนคิดว่าเมื่อมีความมุ่งหมาย และนโยบายแล้ว ก็เขียนแผนงานได้เลย ซึ่งจะเป็นการผิดถนัด ในกรณีตัวอย่างที่กล่าวมาแล้ว ถ้าเราไม่เอาใจใส่ในความคิดขั้นที่เรียกว่ายุทธศาสตร์ เราก้อาจจะไปบังคับให้ลูกของเราเรียนเป็นนายแพทย์ ings ที่ลูกของเราถนัดในทางกฎหมาย ก็จะเป็นทำให้เรียนไม่สำเร็จ กลายเป็นลูกตุตราหน้าว่าเป็นคนหัวไม้ที่เรียนอ่อน ต้องออกจากมหาวิทยาลัย กลายเป็นเสียคนไป ซึ่งที่จริงถ้าได้เรียนในวิชาชีพกฎหมาย ก็จะได้สำเร็จเป็นอย่างดี อาจจะเป็นทนายความที่ออกเยี่ยม บรรลุตามความมุ่งหมายที่ตั้งไว้โดยทุกประการ

นอกจากจะใช้ยุทธศาสตร์ที่ว่า "ให้เรียนในวิชาที่ตนถนัด" แล้ว ก็ยังกำหนดยุทธศาสตร์อย่างอื่น ๆ ได้อีกตามที่เราจะคิดได้ หรือได้เล่าเรียนมาเช่น กำหนดว่าเมื่อเรียนจบ ม.ศ. ๕ แล้วก็ขอให้สามารถประกอบอาชีพได้เลยทันที ไม่ต้องเรียนต่อไปอีก เพราะเรียนมาตั้ง ๑๒ ปีแล้ว หรืออาจกำหนดไว้ว่าเมื่อประกอบอาชีพไปชั่วระยะหนึ่งแล้ว ก็ขอให้เข้าศึกษาต่อไปอีกได้ เพื่อจะได้มาประกอบอาชีพในระดับสูงขึ้น ไปอีกขั้นหนึ่งที่สุดแล้วแต่ที่จะคิดและกำหนดให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ และของแต่ละครอบครัว

ถ้าไม่มีการกำหนดกันไว้แล้ว ก็อาจจะมี การเรียน ต่อกัน ไปเรื่อยๆ ไม่รู้จักจบจักสิ้น เลยไม่ได้ออกประกอบอาชีพ ทน ท่วง ที่อันเป็นการผินนโยบาย และไม่บรรลุถึงความมุ่งหมายซึ่งที่ตั้งไว้แต่เดิมนั้นในเวลาอันสมควร หรือบางทีเรียนไปใน

ทางที่ไม่เหมาะที่จะออกประกอบอาชีพได้สะดวก ก็เลยไม่ได้ประกอบอาชีพก็อาจจะ
เป็นได้

สิ่งเหล่านี้ย่อมชี้ให้เห็นว่า การคิดในชั้น ที่เรียกว่า กำหนดยุทธศาสตร์ นั้น
เป็นเรื่องสำคัญมาก และจำเป็นมาก ในทางการทหารเขาถือว่า “ยุทธศาสตร์คือ ศิลป
ของนายพล” ในทำนองเดียวกันยุทธศาสตร์ทางการศึกษา ก็ย่อมเป็นศิลปของนัก
การศึกษา เรื่องยุทธศาสตร์ทางการศึกษานี้ต่อไปในอนาคตคงจะได้มีการศึกษากัน
อย่างกว้างขวางเป็นแน่ การวางแผนใดที่ไม่ได้คำนึงถึงยุทธศาสตร์ จะทำให้ได้แผน
การที่บกพร่องยิ่ง

๔. การจัดทำโครงการระดับต่างๆ สำหรับปฏิบัติ (Plans and Programs)

งานลำดับสุดท้ายของการวางแผนก็คือ การทำโครงการ ระดับต่างๆ เพื่อจะ
ได้ปฏิบัติ เมื่อทราบความมุ่งหมาย นโยบายและยุทธศาสตร์แล้วก็ลงมือเขียน สิ่งที่จะ
กระทำและรายละเอียดใดก็ตามนี้ของนโยบายและยุทธศาสตร์ ที่กำหนดแล้ว
นั้น สิ่งที่จะกระทำนั้นก็คือโครงการนั่นเอง

ดังนั้น ถ้ากล่าวอย่างสั้นที่สุด โครงการ ก็คือ สิ่งที่จะกระทำอันประกอบด้วย
การระบุเรื่อง งาน ตัวบุคคล เวลา อุปกรณ์ การเงิน ฯลฯ ไว้อย่างถี่ถ้วน คำว่า
โครงการนี้ในภาษาอังกฤษ เห็นมีใช้กันอยู่หลายคำ เช่น Plans, Programs, Projects
เป็นต้น สุดแต่จะเหมาะสมกับระดับใด เพราะว่าโครงการนั้นมีหลาย ระดับด้วยกัน
เป็นต้นว่าระดับชาติ (เช่นโครงการพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ) ระดับกระทรวง (เช่น
โครงการพัฒนาการศึกษาส่วนภูมิภาค) ระดับกรม (เช่นโครงการโรงเรียนมัธยมแบบ
ประสม) ฯลฯ ฯลฯ โดยทั่วๆ ไปในตำราภาษาอังกฤษได้กล่าวไว้ว่า “A program is
a comprehensive statement of current or future procedure drawn up as
specific actions in accordance with established policy” ซึ่งแปลอย่างกว้างๆ
ได้ว่า โครงการก็คือ การระบุสิ่งที่จะกระทำหรือที่กำลังกระทำอยู่อย่างละเอียด ตามนัย
ของนโยบายที่กำหนดไว้แล้ว

เช่นนี้แล้วขอให้หันมาพิจารณาตัวอย่างของเราอีกครั้งหนึ่ง เมื่อกำหนดว่า จะต้องให้เรียนในวิชาที่ถนัดแล้ว ต่อไปก็เขียนเป็นรูปโครงการได้ โดยที่อาจเขียนเป็นรูปตารางได้เลย มีช่องต่างๆ ให้กรอกได้สะดวก เช่น ระบุไปชัดเจนเลยว่า เป็นโครงการการศึกษาของเด็กชายค่าง ในระหว่างปี ๒๕๐๘-๒๕๑๓ รวม ๕ ปี ในปีแรกให้เด็กชายค่าง ไปเรียนชั้น ม.ศ. ๑ ในโรงเรียนแบบ ประสมสักแห่งหนึ่งที่เหมาะสม ในปีหนึ่งจะต้องใช้งบ ประมาณ ๑,๐๐๐ บาท เป็นค่าใช้จ่ายทั้งหมด เนื่องจากเป็นโรงเรียนมัธยมแบบ ประสม ดังนั้น พอเรียนจบชั้น ม.ศ. ๑ ก็พอจะรู้ว่าเด็กชายค่างมีความถนัดในทางวิชาสามัญ หรือว่าในทางวิชาชีพใด เช่น อาจจะถนัดไปในทางวิชาช่างกลโรงงาน เป็นต้น ปี พ.ศ. ๒๕๑๐ ชั้นเรียนชั้น ม.ศ. ๒ ให้เรียนทั้งวิชาสามัญธรรมดา และเริ่มเรียนวิชาช่างกลโรงงานทั้งปวงตามหลักสูตรของโรงเรียนโดยเรียนอยู่ในโรงเรียนเดิมนั่นเอง และคงจะต้อง ใช้เงิน ในปี ๒๕๑๐ นี้ ประมาณ ๑,๐๐๐ บาทเท่าเดิม แล้วจำเป็นจะต้องคอยช่วยเหลือ แลกเปลี่ยน ให้เด็กชายค่างเป็นคนขยันหมั่นเพียร และได้เป็นคนดีมีศีลธรรมอีกด้านหนึ่งด้วย กำหนดที่ละปีไปเช่นนี้เรื่อย ๆ จนถึงปี ๒๕๑๒ ก็เริ่มมองหาสถานที่ซึ่งนายค่างอาจจะออกประกอบอาชีพไว้ได้แล้ว ในปี ๒๕๑๒ นี้ นายค่างคงได้ฝึกงานตามหลักสูตรของโรงเรียนพอสมควรแล้ว ในปี ๒๕๑๓ เป็นปีสุดท้ายของมัธยมศึกษา เมื่อนายค่างสำเร็จการศึกษาแล้วจะให้สมัครงานที่โรงงานของบริษัทแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ซึ่งจะได้เงินรายได้ประมาณเดือนละ ๘๐๐ บาท ในระหว่างที่ยังเล่าเรียนอยู่นั้น ให้นายค่างไปฝึกงาน หรือทำงานนอกเวลาเรียนในบริษัทดังกล่าวนี้ก่อนอยู่แล้ว ซึ่งอาจทำให้ได้รายได้เดือนละ ๓๐๐ บาท ซึ่งจะเป็นการช่วยในเรื่องการใช้จ่ายระหว่างที่ศึกษาอยู่ได้อีกทางหนึ่งด้วย

ที่กล่าวมาแล้วคร่าว ๆ นี้ พอจะถือได้ว่าเป็นโครงการเกี่ยวกับการศึกษาวิชาที่จะออกประกอบอาชีพได้โดยเร็วไม่ต้องไปต่อมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจทำขึ้นไว้เป็นรายตัว

ของลูกแต่ละคน ก็ไปยั้งจะต้องทำ โครงการ เกี่ยวกับการ ที่จะสร้างบ้านสำหรับ
 ครอบครัว จะต้องทำโครงการสำหรับการประหยัดเก็บเงินหรือโครงการ เกี่ยวกับการ
 การใช้จ่ายเงินแต่ละเดือนของครอบครัว ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ ซึ่งโครงการเหล่านี้ย่อมมุ่ง
 ให้บรรลุถึงความมุ่งหมายเฉพาะที่ตั้งไว้ตั้งแต่เริ่มต้น ทั้งสิ้น รวมแล้วทั้งหมดอาจจะมี
 ๗-๘ โครงการประจำครอบครัวก็ได้ เป็นอันว่าจบการวางแผนสำหรับครอบครัวของ
 เราอันเป็นการยกตัวอย่างประกอบเพื่อให้มองเห็นภาพว่า ที่เรียกว่า "วางแผน" นั้น
 หมายความว่าอย่างไร

ขออีกครั้งที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดนี้ ก็เพื่อจะอธิบายว่าคำว่า "วางแผน"
 นั้น แปลว่าอะไร เท่านั้นเอง เมื่อเกิดความเข้าใจแล้วก็ยอมนำเอาไปคิด ไปปฏิบัติ
 ในเรื่องทั้งปวง ทั้งที่เป็นเรื่องเล็กๆน้อยๆ ประจำวัน และเรื่องซึ่งเป็นเรื่องใหญ่
 เกี่ยวกับสังคม หรืองานในระดับสูงได้เสมอ เพราะงานทั้งปวงย่อมจะต้องใช้หลัก
 การหรือทฤษฎีเป็นขั้นๆ ดังกล่าวมาแล้วเช่นเดียวกันทั้งสิ้น

จะขอยกตัวอย่างสั้นๆ อีกเรื่องหนึ่ง คราวนี้ไม่เกี่ยวกับเรื่องการวางแผนใน
 ครอบครัว แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับงานการศึกษาโดยตรง ก็คือวางแผนเรื่องการฝึกหัด
 ครูในระดับปริญญาตรี ทั้งนี้เพื่อจะได้คู่ความคิดในเรื่องการวางแผนอีกแง่หนึ่ง ดังต่อไปนี้:-

๑. ความมุ่งหมายพื้นฐาน เพื่อผลิตบัณฑิตในทางวิชาการศึกษา ซึ่งมีลักษณะพื้นฐาน
 ดังนี้ :-

- ก) มีความรู้ในทางวิชาการสูง ประจักษ์เป็นนักปราชญ์ผู้หนึ่ง
- ข) มีศีลธรรมดีเยี่ยม ประจักษ์เป็นผู้ทรงศีลผู้หนึ่ง

๒. ความมุ่งหมายเฉพาะ มุ่งให้บัณฑิตมีลักษณะต่อไปนี้

- ก) สามารถทำการสอนได้เป็นอย่างดี โดยรู้จักใช้หลักจิตวิทยาแห่งการเรียนรู้
 ใช้วิธีสอนแบบต่างๆ ใช้แบบทดสอบชนิดต่างๆ มีพื้นความรู้สูง ฯลฯ ฯลฯ

ข) สามารถอบรม แนะนำ และปกครองได้เป็นอย่างดีโดยรู้จักหลักการที่ว่า ถ้าทุกคนสร้างคุณธรรมและหลักธรรมต่างๆ ไว้ประจำตัวแล้ว ก็ย่อมจะปกครองตัวเองได้ ฯลฯ ฯลฯ

ค) สามารถทำกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียนได้เป็นอย่างดีโดยรู้จักทำกิจกรรมในหลักสูตรทำกิจกรรมร่วมหลักสูตรต่างๆ ฯลฯ ฯลฯ

ง) สามารถสร้างสัมพันธ์ภาพอันดีและร่วมมือกับชุมชนนุมนุชคนเป็นอย่างดี โดยรู้จักช่วยเหลือชุมชนนุมนุชคนในการแก้ปัญหาของชุมชนนุมนุชคนนั้น ฯลฯ ฯลฯ

จ) สามารถเป็นครูชั้นอาชีพ (Professional Teacher) ได้โดยรู้จักยึดถือขนบธรรมเนียมของผู้เป็นครู เพิ่มพูนความรู้ให้แก่อาชีพครู โดยการเขียน การค้นคว้า การเป็นสมาชิกของสมาคม หรือองค์การทางการศึกษา ฯลฯ ฯลฯ

๓. นโยบาย เฉพาะที่เกี่ยวกับ หลักสูตร ใช้หลักการที่เรียกว่า “องค์สามแห่งการเรียนรู้” (The Trilogy of Learning for Teachers) คือ

ก) เรียนความรู้สามัญทั่วไปอย่างกว้างขวาง (General Education) ทั้งในทางอักษรศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ศิลปกรรม ภาษาต่างประเทศ ฯลฯ ฯลฯ เพื่อเป็นพื้นฐาน

ข) เรียนความรู้โดยเฉพาะตามที่ตนถนัด เพื่อจะได้เป็นครูเขา (Specialized Education) ที่เรียกกันทั่วไปว่า วิชาเอก (บางที่มีวิชาโท ประกอบอีกด้วย)

ค) เรียนความรู้ในทางอาชีพครู (Professional Education) เช่น ปรัชญา การศึกษา วิธีสอนทั่วไป วิธีสอนเฉพาะ วิธีการวัดผล การแนะนำ จิตวิทยาการศึกษา การมัธยมศึกษา การประถมศึกษา การบริหารการศึกษา ฯลฯ ฯลฯ

นอกจากนโยบายเกี่ยวกับหลักสูตรแล้ว ก็จะต้องกำหนดนโยบายในเรื่องอื่นๆ อีกมาก เช่น เกี่ยวกับการเรียน-การสอนอาจกำหนดใช้หลักการที่เรียกว่า Laboratory Approach; เกี่ยวกับการแบ่งปีการศึกษาซึ่งสัมพันธ์กับการแบ่งเนื้อหาวิชามาสอนให้เหมาะสมกับเวลานั้น ก็กำหนดใช้หลักการของ Quarter System; เกี่ยวกับการอบรม

ให้มีศีลธรรมดี อาจใช้วิธีการที่เรียกว่า Laboratory for Moral and Cultural Development; ฯลฯ ฯลฯ

๔. ยุทธศาสตร์ อาจกำหนดได้ดังนี้:-

ก) เนื่องจากปรากฏว่า “ลูกศิษย์เมื่อออกไปเป็นครูบ้างนั้น ก็จะสอน ตามวิธีการซึ่งตัวเองได้ถูกสอนมา” ดังนั้นให้เลือกตัวอาจารย์ที่มีความชำนาญอย่าง ตีเยียมมาไว้ใช้ และต้องฝึกผู้ที่ยังไม่ชำนาญให้เป็นอาจารย์ที่ชำนาญ และมีวุฒิภาวะ (Maturity) สูงเสียโดยเร็ว

ข) วิชาต่าง ๆ ที่นำมาสอนตามแนวขององค์สามแห่งการเรียนนั้น เมื่อรวมกันเข้าแล้วให้ได้สัดส่วนดังนี้ วิชาสามัญทั้งปวงประมาณ ๗๕% วิชาการศึกษาประมาณ ๒๕%

ค) กำหนดให้นิสิตได้เรียนด้วยตัวเองให้มากที่สุด เช่น ให้เรียนด้วยตัวเองในหอสมุด ให้เรียนด้วยตัวเองในห้องปฏิบัติการภาษา ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ ฯลฯ ฯลฯ และให้ลดการเรียนโดยจัดป้าฐกตาเป็นใหญ่ให้น้อยลง

ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

๕. โครงการในระดับต่าง ๆ

ก) เกี่ยวกับหลักสูตร ก็จัดเขียนรายวิชาต่าง ๆ กำหนดจำนวน หน่วยกิต และอื่น ๆ เพื่อใช้ในปีที่ ๑ ปีที่ ๒ ปีที่ ๓ และปีที่ ๔ ตลอดจนกำหนดเกี่ยวกับการออกฝึกสอนของนิสิต

ข) เกี่ยวกับอุปกรณ์การสอน จัดเขียนโครงการเพื่อทำนุบำรุง หอสมุด ห้องปฏิบัติการวิทยาศาสตร์ โรงงาน ฯลฯ

ค) เกี่ยวกับการอบรมแนะแนว จัดเขียนโครงการแนะแนว และ บริการ นิสิตประเภทต่าง ๆ

ง) เกี่ยวกับการทดลองและสวัสดิการศึกษา จัดเขียนโครงการเพื่อทดลองใน
โรงเรียนสาธิต

ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ ฯลฯ

ที่กล่าวมาในเรื่องการฝึกหัดครูในระดับปริญญาตรี ดังข้างบนนั้น ก็เป็นการทำให้เห็นว่าทางทฤษฎี หรือหลักการในเรื่องการวางแผนนั้น ได้ช่วยให้เราได้คิดเป็นขั้น ๆ เป็นระเบียบลึกซึ้ง จนอาจเขียนเป็นโครงการต่าง ๆ สำหรับ การปฏิบัติขั้นได้ อย่างสะดวกและถูกต้อง

เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ย่อมเป็นช่องทางที่ทำให้เราได้หัด คิดเพื่อนำทฤษฎีในการวางแผนดังกล่าวนั้นไปใช้ในเรื่องอื่น ๆ ได้อีกโดยไม่มีที่สิ้นสุด ทั้งที่เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับส่วนตัวของเราเอง หรือที่เกี่ยวข้องกับสังคมโดยรวม

เท่าที่กล่าวมาทั้งหมดเกี่ยวกับทฤษฎีการวางแผนนี้ อาจสรุปได้ว่า การวางแผน หรือ Planning นั้นแท้จริงแล้วก็คือความคิดเป็นขั้น ๆ หรือความคิดที่ลึกซึ้งเท่านั้นเอง

John Dewey นักปราชญ์ทางวิชาการศึกษามีเรื่อง นาม ได้กล่าวไว้ว่า "An idea is a plan for action" คำพูดนี้นักเขียนอื่น ๆ เห็นอีกคำขวัญที่เรียกว่า "ความคิดนั้น ก็คือ แผนการปฏิบัติ" นั่นเอง

ดังนั้น ท้ายที่สุดนักได้พูดว่า "การวางแผน" และ "ความคิดอันลึกซึ้ง สุขุม" นั้น ก็คืออย่างเดียวกันนั่นเอง

ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย

โดย

ศาสตราจารย์ ดร. สาโรช บัวศรี

อธิบดีกรมการฝึกหัดครู

-
๑. พิมพ์ครั้งแรกเมื่อ ธันวาคม ๒๕๑๒ ที่โรงพิมพ์คุรุสภาพระสเมรุ
นายกำธร สติรกุล ผู้พิมพ์และผู้โฆษณา

ข้อคิดเกี่ยวกับปรัชญาการศึกษาไทย

ตอนทีหนึ่ง

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปในวงการศึกษาว่า การศึกษาที่มั่นคงนั้น ย่อมจะตั้งอยู่บนรากฐานของหลักวิชาหลายแขนง อีกนัยหนึ่งก็คือ การศึกษาที่มั่นคง ได้นำเอาความรู้หลายสาขามาประยุกต์ใช้นั่นเอง เป็นต้นว่า

๑. นำเอาความรู้จากปรัชญาเข้ามาใช้ กลายเป็นรากฐานการศึกษาทางปรัชญา (Philosophical Foundation of Education)
๒. นำเอาความรู้จากจิตวิทยาเข้ามาใช้, กลายเป็นรากฐานการศึกษาทางจิตวิทยา (Psychological Foundation of Education)
๓. นำเอาความรู้จากสังคมวิทยาเข้ามาใช้ กลายเป็นรากฐานการศึกษาทางสังคมวิทยา (Sociological Foundation of Education)
๔. นำเอาความรู้จากประวัติศาสตร์เข้ามาใช้, กลายเป็นรากฐานการศึกษาทางประวัติศาสตร์ (Historical Foundation of Education)
๕. นำเอาความรู้จาก เทคโนโลยีเข้ามาใช้, กลายเป็นรากฐานการศึกษาทางเทคโนโลยี (Technological Foundation of Education)

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่าเมื่อพูดถึงการศึกษาแล้ว จะต้องพูดกว้างขวางมาก อย่างน้อยก็ต้องเกี่ยวพันถึงหลักวิชาจาก ๕ แขนง ตามที่ออกชื่อมาแล้วนั้น

สำหรับโอกาสนี้ จะขอพูดแต่เพียงรากฐานการศึกษาทางปรัชญา หรือปรัชญาการศึกษา แต่อย่างเดียว

ตำราวิชาปรัชญาการศึกษาในปัจจุบัน จะกล่าวหาเสมอว่า "ปรัชญาการศึกษา เป็นเพียงหน่อซึ่งแตกออกจากปรัชญาเท่านั้นเอง" (A philosophy of education is only an off-shoot of a philosophy) ^๕ หนึ่งย่อหมายความว่า ครั้งแรกต้องมีปรัชญาเสียก่อนแล้วต่อมานักการศึกษา เลิกเอาหลัก บางประการ จากปรัชญาอันเป็นแม่บทนั้น มาดัดแปลงร้อยกรองขึ้นเป็นระบบเพื่อประโยชน์ในการศึกษาโดยเฉพาะ แล้วเรียกระบบแห่งความคิดที่สร้างขึ้นนั้นว่า ปรัชญาการศึกษา ^๕ ชักตัวอย่างเช่นในโลกนี้มีปรัชญาหรือศาสนานิกาย คาโรลิก (Catholicism) อยู่นานแล้ว นักการศึกษาที่นับถือศาสนานิกายนี้ ก็เลือกเอาความคิดสำคัญ ๆ หรือหลักการสำคัญ ๆ บางประการ จากนิกายคาโรลิก มาประยุกต์ขึ้นเป็นปรัชญาการศึกษาคาโรลิก (Catholic Philosophy of Education) เป็นต้น จึงนับเป็น หน่อ ของนิกายคาโรลิกนั่นเอง

ในทำนองเดียวกัน เมื่อมีปรัชญา Idealism อยู่แล้ว นักการศึกษาที่อาจสร้าง Idealistic Philosophy of Education ^๕ ขึ้นได้ เมื่อมีปรัชญา Pragmatism อยู่แล้ว นักการศึกษาที่อาจสร้าง Pragmatic Philosophy of Education ^๕ ขึ้นได้ ✓ และเมื่อมี Buddhism อยู่แล้ว นักการศึกษาที่นับถือพุทธศาสนาก็อาจสร้าง Buddhist Philosophy of Education ^๕ ขึ้นได้ ปรัชญาการศึกษาที่งมงายเหล่านี้ก็เป็นหน่อของปรัชญาซึ่งเป็นแม่บททั้งสิ้น ✓

แน่นอนทีเดียว ตอนที่กำเนิดศาสนา หรือลัทธิปรัชญาอันเป็นแม่บทนั้น คงจะต้องเป็นผล (จะเป็นผลทางบวก หรือผลทางลบ ก็แล้วแต่กรณี) ของชีวิต และสิ่งแวดล้อมทั้งปวง เช่น การปกครอง การเศรษฐกิจ ประวัติความเป็นมาของชาติ ภาวะภูมิศาสตร์ ความรู้สึกในเรื่องความดี—ความงาม—และความจริง ฯลฯ ฯลฯ อยู่โดยตรงแล้ว สิ่งเหล่านี้ย่อมสะท้อนออกมาให้เห็น หรือรวมอยู่แล้วไม่มากนักอยู่ในลัทธิปรัชญาอันเป็นแม่บท ที่เกิดขึ้นนั้น

ดังนั้น ปรัชญาการศึกษา ซึ่งเป็นแค่เพียงหนึ่งของลัทธิปรัชญาอันเป็นแม่บท ก็ย่อมจะรวมพิจารณาปัญหาทางการปกครอง การเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ ภาวภูมิศาสตร์ ความรู้สึกนึกชอบชั่วดี หรือเอกลักษณ์เฉพาะอันปรากฏอยู่แล้วในลัทธิปรัชญาอันเป็นแม่บทนั้นเข้าไว้ อยู่ในตัวแล้ว ไม่จำเป็นต้องกล่าวซ้ำอีก นอกจากจะมีอะไรพิเศษขึ้นมาอีก หรือยังมีได้รวมไว้ ก็ย่อมจะต้องเอามาประกอบการพิจารณาในการสร้างปรัชญาการศึกษาทันที อันนี้เป็นเรื่องที่เราเข้าใจกันอยู่แล้ว

อนึ่ง ปรัชญาการศึกษาใดเมื่อสร้างขึ้นแล้ว ก็จะต้องคอยปรับปรุง แก้ไข ให้เหมาะสมอยู่เสมอ มิใช่ว่าสร้างขึ้นแล้วก็แล้วกันไป ดังนั้นการที่ช่วยคิด ช่วยเสนอ ช่วยติง ช่วยเสริม ฯลฯ ย่อมเป็นเรื่องที่ถูกต้อง และน่าสรรเสริญอยู่เสมอ ไม่ถือว่าเป็นการ "ยื่นคอให้เขาสับ" แต่ประการใด

พุทธปรัชญา หรือพุทธศาสนา เป็นศาสนาทางราชการในประเทศไทย มีรากแผ่ฐานลึกซึ้งลงไปเกือบทุกแง่มุมของชีวิตคนไทยอยู่แล้ว หากจะพูดเรื่องประชาธิปไตย ผลของราชาธิปไตยตั้งแต่ต้นมา ลักษณะภูมิศาสตร์เมืองร้อน ประวัติแห่งการต่อสู้ เพื่อดำรงความเป็นชาติไทย ฯลฯ ก็ย่อมจะเกี่ยวพันกับพุทธปรัชญาอันเป็นแม่บทอย่างแน่นนอน และก็เห็นชัดว่าเป็นปรัชญาที่อยู่ลึกในใจของคนไทยส่วนใหญ่ ดังนั้นถ้าจะสร้างปรัชญาการศึกษาขึ้นจากพุทธปรัชญา ก็ไม่น่าจะเป็นที่ขัดข้องหรือบกพร่องอะไรมากนัก

เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ถ้าจะพูดว่าในการสร้างปรัชญาการศึกษานั้น "แคบไปที่มายุติอยู่แค่พุทธศาสนาอย่างเดียว" ก็ดูจะไม่เป็นปัญหาอีกต่อไป เพราะพุทธศาสนาไม่ใช่เรื่องแคบประการหนึ่ง และปรัชญาการศึกษาเป็นเพียงหนึ่งของปรัชญาอันเป็นแม่บทเท่านั้น อีกประการหนึ่ง

หนึ่ง อย่าลืมว่า ยังมีรากฐานทางจิตวิทยา สังคมวิทยา ประวัติศาสตร์ และ เทคโนโลยี อยู่อีก ถ้าปรัชญาการศึกษามิได้เข้าในเรื่องใด รากฐานอื่น ๆ ย่อมเสริมให้การศึกษามีโอกาสครบถ้วนอยู่เสมอ หน้าที่ของเรายิ่งจะต้องสร้างรากฐานเหล่านี้ขึ้นมาอีก ให้คู่เคียงกับรากฐานทางปรัชญา ถึงแม้ว่ารากฐานทางปรัชญาจะเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดก็ตาม

ตอนที่สอง

๑. ลัทธิปรัชญา (อันเป็นแม่บท) ย่อมพิจารณาชีวิตหลายแง่หลายมุม โดยทั่ว ๆ ไป มักจะพิจารณาสิ่งสำคัญ ๆ เป็นพื้นฐานรวมอยู่ด้วย ๓ ประการ คือ—

ก. สิ่งที่เราเรียกว่า Metaphysics พูดย่าง ๆ ก็คือ พิจารณาว่า What is the nature of reality? พุคเป็นไทย ๆ ก็เห็นจะว่า ที่เรียกว่าความเป็นอยู่ หรือธรรมชาติ หรือปรากฏการณ์ทั้งปวงที่มนุษย์ถือว่าเป็นจริงเป็นจังนั้น คืออะไรกันแน่

ข. สิ่งที่เราเรียกว่า Epistemology พูดย่าง ๆ ก็คือพิจารณาว่า What is the nature of Knowledge? พุคเป็นไทย ๆ ก็เห็นจะว่าที่เรียกว่าความรู้ นั้น คืออะไรกันแน่ (Epistemology นี้ยังแบ่งย่อยออกเป็น Logic อีกชั้นหนึ่ง)

ค. สิ่งที่เราเรียกว่า Axiology พูดย่าง ๆ ก็คือพิจารณาว่า What is the nature of value? พุคเป็นไทย ๆ ก็เห็นจะว่า ที่เรียกว่าความดี ความงาม และความเป็นจริยะ นั้นคืออะไรกันแน่ (Axiology นี้แบ่งย่อยออกเป็น Ethics คือจริยศาสตร์ และ Aesthetics คือสุนทรียศาสตร์ อีกชั้นหนึ่ง)

ปรัชญาใดจะเน้นหนักในเรื่องใด ก็สุดแล้วแต่จะกำหนดเอา

สำหรับพุทธปรัชญานั้น มีกล่าวไว้ทั้งสามหัวข้อ ไม่ใช่กล่าวในเรื่องจริยศาสตร์ หรือจริยธรรมแต่เพียงอย่างเดียว พุคสน ๆ อาจจะชี้ให้เห็นได้ดังนี้

— ในแง่ Metaphysics พุทธปรัชญากล่าวว่า ชีวิต หรือโลก หรือปรากฏการณ์ทั้งปวงที่เราถือว่าเป็นจริงจกนั้น มีลักษณะเป็น ทุกข์ อนิจจัง และ อนัตตา ซึ่งรวมเรียกว่าไตรลักษณ์ ล้วนไม่มีตัวตนอะไรทั้งสิ้น

— ในแง่ Epistemology พุทธปรัชญากล่าวว่า มนุษย์เกิดความรู้ด้วยสัญญา เช่น ได้ยิน ได้ฟัง ได้สัมผัส ฯลฯ (ตรงกับสมัยใหม่ที่ว่า Learning by doing) ประการหนึ่ง และมนุษย์เกิดความรู้ด้วยทิวฐิ (ตรงกับสมัยใหม่ที่ว่า Learning by thinking) ประการหนึ่ง และมนุษย์เกิดความรู้ด้วยญาณ (ตรงกับสมัยใหม่ที่ว่า Learning through insight) อีกประการหนึ่ง

— ในแง่ Axiology โดยเฉพาะในด้าน Ethics มีธรรมะ หมวดต่าง ๆ อยู่มากมาย หลายระดับ เช่นวินัยบัญญัติ ธรรมวิภาค กติปฏิบัติ เป็นต้น

๒. ปรัชญาการศึกษาซึ่งหยิบยกเอาหัวข้อบางประการ ของปรัชญาอันเป็นแม่บทมาประกอบเป็นระบบ หรือ โครงร่างขึ้นใหม่เพื่อประโยชน์สำหรับการเรียน การสอนและการอบรมโดยเฉพาะนั้น ได้มีโครงร่างหรือเป็นระบบที่แน่นอนพอควร หาได้กล่าวกระจัดกระจาย หรือกล่าวสิ่งละอันพันละน้อยไม่ โดยทั่วไปแล้วมักจะประกอบด้วยหัวข้อเรื่องต่อไปนี้

ก. เรื่อง การศึกษาคืออะไร หรือ ความหมายของคำว่า “การศึกษา” เรื่องนี้นับว่าเป็นรากฐานที่สำคัญอย่างยิ่ง นักการศึกษาจะต้องหยิบยกเอาหลักการสำคัญในปรัชญาอันเป็นแม่บท มาประยุกต์หรืออธิบายให้เห็นว่าถ้าเอาหลักการอันนั้นมาเป็นหลักในปรัชญาการศึกษาแล้ว ก็อาจจะช่วยกำหนดความหมายของคำว่า “การศึกษา” ได้ประการใด ทั้งนี้เพราะว่าถ้าเรากำหนดความหมายของคำว่า “การศึกษา” ได้แจ่มชัดแล้ว ก็จะเป็นเครื่องชี้ช่องทางว่าในด้านปฏิบัติเพื่อให้การศึกษาแก่เยาวชนนั้น ควรจะดำเนินอย่างไรได้บ้าง

ข. เรื่อง ความมุ่งหมายของการศึกษา นักการศึกษาจะต้องหยิบยกเอาหลักการสำคัญในปรัชญาอันเป็นแม่บท มาช่วยอธิบายและยืนยันว่า ถ้าคิดตามแนวทางของปรัชญาแล้ว การศึกษาของเยาวชนควรจะได้ มุ่ง ในเรื่องอะไร กล่าวคือควรจะได้มีความมุ่งหมายพื้นฐาน อย่างไรบ้าง

ค. เรื่อง นโยบายหรือแนวทางเพื่อการปฏิบัติของการศึกษา นักการศึกษาจะต้องหยิบยกเอาหลักการสำคัญในปรัชญาอันเป็นแม่บท มาช่วยอธิบายหรือยืนยันว่า การศึกษาควรจะไปเน้นในแนวทางที่เป็นพื้นฐาน อย่างไรได้บ้าง ชักตัวอย่าง จะสังเกตเห็นว่าในพุทธปรัชญาได้กล่าวถึง แนวทาง หรือ มรรค อันเป็นพื้นฐานที่มั่นคงยิ่งเอาไว้แล้ว คือ ที่เรียกว่า มรรค ๘ ข้อแรกของมรรค ๘ ก็คือ สัมมาทิฐิ แปลว่า ให้คิดชอบ. ในการประยุกต์มาใช้ในการศึกษา เราก็มองใจได้ว่า เป็นเรื่องที่จะต้องเกี่ยวกับ ความคิด เยาวชนจะต้องหัดคิดให้เป็น (บางคนคิดไม่ใคร่เป็น ไม่ทราบวิธีคิด ไม่ทราบว่าในการคิดนั้น จะต้องทำอย่างไรบ้าง) และจะต้องคิดในทางที่ชอบ นี้ก็จะเป็นแนวทางที่เห็นได้ชัด ๆ ในการที่จะยกเอาพุทธปรัชญามาประยุกต์เป็นปรัชญาการศึกษา กล่าวคือ เมื่อถือนโยบายจะให้คนได้รู้จักคิดแล้ว วิธีสอนในห้องเรียน และกิจกรรมต่าง ๆ ก็จะต้องเป็นไปในรูปที่กระตุ้นให้คน เพื่อให้นักเรียนได้แก้ปัญหาย่อยเนื่องกัน การแก้ปัญหานั้นเรื่องที่ทำให้คนรู้จักใช้วิธีคิด ต้องทำการคิดอันช่วยก่อให้เกิดปัญญา ดังนี้ เป็นต้น

ง. เรื่องอื่น ๆ เช่นวิธีการสอนที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ การบริหารสถานศึกษา หลักธรรมประจำใจสำหรับผู้บริหาร ฯลฯ ฯลฯ ก็จะต้องหยิบยกหลักการสำคัญในปรัชญาอันเป็นแม่บท มาประยุกต์เพื่อให้เกิดมีสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ขึ้น เพราะสิ่งเหล่านี้จำเป็นในการดำเนินการศึกษา ในพุทธศาสนาจะพบว่า มีสิ่งที่สอนให้

เห็นวิธีสอนที่เป็นแม่บท และวิธีสอนเฉพาะราย อยู่ไม่น้อย พร้อมทั้งจะหยิบยกมาประยุกต์ใช้ในโรงเรียนให้เหมาะสมได้เสมอ

๓ ข้อ ก, ข, ค, และ ง ที่กล่าวมาแล้วนั้นเป็นโครงสร้างสำคัญยิ่งของปรัชญาการศึกษา เมื่อจะสร้างปรัชญาการศึกษาขึ้นก็จำเป็นต้องพูดถึง เรื่องเหล่านี้ เสมอ และแต่ละเรื่องย่อมสะท้อนให้เห็นหลักปรัชญาอันเป็นแม่บทโดยชัดเจน เช่นนี้เองท่านผู้รู้ในวิชาปรัชญาการศึกษา จึงย้ำหนักหนาว่าปรัชญาการศึกษานั้นเป็นเพียงหน่อที่แตกออกมาจากตัวปรัชญาอันเป็นแม่บท เท่านั้น

ถ้าเราจะสร้างปรัชญาการศึกษาขึ้นจากพุทธปรัชญา เพื่อใช้เป็นหลักในการดำเนินการศึกษาในเมืองไทยบ้าง ก็จะต้องเห็นว่าอาจจะทำได้ตามหัวข้อ ก, ข, ค, และ ง. เหล่านี้ได้อย่างสะดวก.

เพื่อเป็นตัวอย่าง จะขอพูดแต่หัวข้อ ก. เพียงข้อเดียว คือ การศึกษาคืออะไร? กังต่อไปนี้—

— โดยทั่วไป การศึกษานั้นเราให้แก่เด็ก หรือแก่ คน เพื่อว่าจะได้เป็นคน ที่สามารถ และเป็น คน ดี

— กังนั้นน่าจะตั้งพิจารณาเสียก่อนว่า “คนนั้น คืออะไร กันแน่”

— ธรรมในพุทธศาสนา หมวดที่ ๕ (ปัญจกะ) ได้กล่าวถึงเรื่อง คน ไว้อย่างน่าสนใจยิ่ง พูดอย่างสั้น ๆ ก็คือ คน ประกอบด้วยสิ่ง ๕ ประการ หรือประกอบด้วย ขันธ ๕ ขันธ คือ

(๑) รูป ซึ่งอาจตีความหมายได้ว่าเป็น— ร่างกาย

(๒) เวทนา ซึ่งอาจตีความหมายได้ว่าเป็น— ความรู้สึก (feeling, senses)

(๓) สัญญา ซึ่งอาจตีความหมายได้ว่าเป็น— ความจำ (memory)

(๔) สังขาร ซึ่งอาจตีความหมายได้ว่าเป็น— ธรรมารมณ์ทั้งปวง เช่น ความคิดเรื่อง

สิ่งใด ก็หรือไม่ดี, ทรรศนคติ เป็นต้น (Sense of values, attitude, etc., etc., ซึ่ง
 อาจารย์เรียกว่า Affective Domain)

(๕) ญาณ ซึ่งอาจตีความหมายได้ว่าเป็น— ความรู้ (Knowledge)

— เมื่อทราบว่า คน ประกอบขึ้นด้วยสิ่งทั้ง ๕ เหล่านี้แล้ว นักการศึกษาที่มอง
 เห็นทันทีว่าถ้าจะทำให้คนเป็นผู้ที่ สามารถ และ ดี แล้ว ก็จะต้องส่งเสริมให้สิ่งทั้ง ๕
 นี้ได้เจริญ งอกงาม ขึ้นโดยเร็ว (และต้องให้งอกขึ้นในทางที่เหมาะสมไม่เป็นภัยด้วย,
 จึงได้ใช้คำว่า งอกงาม) เช่นส่งเสริมให้ มีความจำ แม่นยำ, ส่งเสริมให้ ร่างกาย
 ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ, ส่งเสริมให้มี ความรู้ กว้างขวาง, ส่งเสริมให้ รู้จักผิดชอบ
 ชีวิต มีทรรศนคติที่เหมาะสม เป็นต้น พุทฺธงาย ๆ ก็คือ ส่งเสริมให้ขั้น ๕ ได้เจริญ
 นั่นเอง

— นอกจากนั้นแล้ว พุทธปรัชญา ยังพูดถึงเรื่องสำคัญอีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่อง อกุศล
 มূল ๓ อย่าง หมายความว่ารากเง้าของความชั่วร้ายทั้งปวง มีอยู่ ๓ อย่างคือ โภคะ
 (อยากได้) โหชะ (คิดประทุษร้าย), โมะหะ (หลงไม่รู้อุบายความจริง) สิ่งร้ายทั้ง ๓ นี้
 เราไม่พึงประสงค์ให้มี หรือให้น้อยที่สุดที่จะทำได้ ในขั้นที่ ๕ หรือตัวคน ดังนั้น
 ถ้าใครกำจัดสิ่งร้ายทั้ง ๓ นี้ได้หมดก็เรียกได้ว่า เป็นคนอิสระ เป็นคนหลุดพ้น เป็น
 คนที่ประสบแล้วซึ่งชีวิตดี (The good life หรือ Summam Bonum)

— จากหลักการสำคัญ ๆ ในพุทธปรัชญาที่ยกมาเป็นลำดับนี้ นักการศึกษาที่พอ
 จะให้คำจำกัดความได้ว่า “ตามนัยของพุทธปรัชญาอัน การศึกษาคือความเจริญอง
 งามของขั้น ๕ เพื่อว่าอกุศลมูลจะไต่เบาบางลงอย่างมากที่สุดที่จะทำได้”

ที่กล่าวมานี้ พอเป็นตัวอย่างว่า หัวข้อต่าง ๆ ของปรัชญาการศึกษา อาจแตก
 หน่อมาจากปรัชญาอันเป็นแม่บทได้อย่างไร (สำหรับหัวข้ออื่นในปรัชญาการศึกษาที่
 เช่นเดียวกัน ย่อมจะต้องแตกหน่อออกมาอย่างชัดเจน จากหลักการใหญ่ของปรัชญา
 อันเป็นแม่บท ตามที่ชักตัวอย่างแล้วนั้น) เมื่อประยุกต์ได้หัวข้อใหญ่ ๆ ทั้งหมดแล้ว
 หรือว่าได้อย่างอื่นเพิ่มเข้าไปอีก ก็สามารถพูดได้ว่า เรามีปรัชญาการศึกษาระบบหนึ่ง

แล้ว ซึ่งจะเป็น แนวในการทำการศึกษาคือได้เหมาะสมกับชีวิตในสังคมไทยของเรา เนื่องจาก
จากว่า ได้แตกหน่อออกมาจากปรัชญาซึ่งสังคมไทยได้ยอมรับนับถืออยู่แล้วเป็นส่วนใหญ่
เป็นอันว่า เราได้ใช้หลักการบางประการในพุทธปรัชญามาสร้างความคิดว่า "การ
ศึกษาคืออะไร" ขึ้นได้แล้ว นั่นคือ ถ้ามีคำถามว่าตามนัยของพุทธปรัชญา การศึกษาคืออะไร
คืออะไร ก็ตอบได้ว่า การศึกษาคือความเจริญงอกงามของชั้นทั้ง ๕ ถ้าจะถามต่อไป
อีกว่า "เจริญงอกงามไปทำไมกัน" ก็ตอบได้ว่า "เพื่อว่าอกุศลมูลของแต่ละคนจะได้
เบาบางลง"

ปรัชญาการศึกษาของบางประเทศระบุว่า "การศึกษาคือการงอกงาม" ซึ่งเป็น
ที่นับถือทั่วกัน ในหมู่นักศึกษา แต่พอถามกลับไปว่า "งอกงามไปทำไมกัน" ก็กลับ
ตอบว่า "งอกงามเพื่อจะโต้ออกต่อ ๆ ไปอีก (growth for further growth)" ซึ่งฟัง
ดูไม่ค่อยสนิทใจนัก เป็นกำปั้นทุบดินไป ไม่ค่อยจะชัดเจนเท่าของพุทธปรัชญาของ
เราที่สามารถชี้ได้ว่า งอกงามขึ้นก็เพื่อว่า อกุศลมูลจะได้เบาบางลง ถ้าหากไม่ได้ศึกษา
หรือไม่ได้เจริญงอกงามแล้ว อกุศลมูลก็จะหนาแน่นอยู่เช่นเดิม หรือกลับจะมากขึ้น
ไปอีก.

เมื่อพุทธศาสนา เป็นศาสนาทางราชการของประเทศไทย พุทธปรัชญาการศึกษา
ก็น่าจะเป็น ปรัชญาการศึกษาที่เป็นทางราชการ ของการศึกษาไทย ได้ด้วย ส่วนจะมี
ปรัชญาการศึกษาอื่น ๆ ใช้อยู่ในเมืองไทย นอกเหนือไปจาก พุทธปรัชญาการศึกษานั้น
ก็คงไม่มีใครขัดข้อง เพราะคนไทยมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย และมีน้ำใจกว้างขวาง
เป็นอย่างยิ่ง ยากที่จะหาผู้เสมอเหมือน.